

ВІДГУК

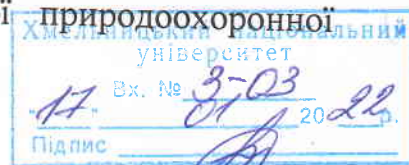
офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
Чичук Антоніни Петрівни про дисертаційне дослідження **Діри Надії
Олександрівни «Виховання ціннісного ставлення до живої природи
учнів середнього шкільного віку»** на здобуття наукового ступеня
доктора філософії (PhD) за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність обраної теми та її зв'язок з відповідними планами галузей науки. Проблеми виховання ціннісного ставлення особистості до природи досліджували науковці всіх періодів існування людства. Але всі вони дотримуються наукової парадигми про те, що виховання ціннісного ставлення до живої природи можливо лише за умови залучення особистості до діяльності, яка буде врівноважувати взаємовідносини людини і природи. З огляду на це, педагогічна наука має приділяти належну увагу питанням виховання ціннісного ставлення особистості до живої природи, акцентуючись на особливостях взаємовідносин «людина-природа». Отже, важливою проблемою для теорії та методики виховання, зокрема середньої освіти, педагогічної науки є питання виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку. З огляду на це, дисертація Діри Надії Олександрівни є актуальною, доцільною та своєчасною.

Важливо зазначити, що свідченням фундаментальності та актуальності дисертаційної роботи є її зв'язок із контекстом досліджень Національного університету біоресурсів і природокористування України як складової науково-дослідної теми кафедри педагогіки «Теоретико-методичні основи навчально-виховної роботи у природоохоронних та аграрних вищих навчальних закладах» (державний реєстраційний номер 0115U003561). Тему дисертації затверджено вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України протоколом №7 від 15.11.2017 р. и

**Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.
Наукова новизна роботи**

Аналіз дисертаційного дослідження Н.О. Діри дозволяє стверджувати про незаперечність наукової новизни для педагогічного загалу, оскільки, в ньому *вперше* визначено сутність поняття «ціннісне ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку» (особистісне стійке утворення в учнів середнього шкільного віку, що виявляється емоційно-позитивним ставленням до живої природи та характеризується усвідомленням значимості для життєдіяльності людства та передбачає екологобезпечне і бережливе використання природних ресурсів); визначено критерії вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку (когнітивно-аналітичний, емотивний, діяльнісно-поведінковий), відповідні їм показники (рівень обізнаності учнів із загальними закономірностями співіснування людини із природою; рівень знань та дотримання правил етичної поведінки у природі; інтерес до екологічних проблем; визнання необхідності власної природоохоронної



діяльності; чітко усвідомлена потреба у накопиченні знань про закономірності функціонування живої природи та прагненню до гармонійного співжиття із природою; ставлення до живої природи з любов'ю та зацікавленістю до її збереження і примноження; уміння здійснювати моніторинг стану живої природи; створювати природоохоронні проекти; здійснювати агітаційну та пропагандистську природовідповідну роботу; готовність до еколого-безпечної та природоохоронної діяльності) та рівні (початковий, середній, достатній та високий); обґрунтовано педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку (активізація використання інтерактивних методів виховання; виховання ціннісного ставлення до живої природи у процесі вивчення навчальних предметів; впровадження факультативних курсів, спрямованих на виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку; використання потенціалу позакласної роботи для виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку); розроблено та експериментально перевірено модель виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку; *уточнено* сутність поняття «*цінність*» (сукупність якостей та властивостей особистості, що впливають на її світосприйняття, моральність, особистісну та соціальну поведінку та внаслідок цього регулюють її діяльність та задовольняють її особисті потреби), «*ціннісне ставлення*» (сукупність особистісних переконань та поглядів особистості, які вона ототожнює з необхідними для себе життєвими поняттями, бачить в них віддзеркалення власних ідеологічних цінностей та внаслідок впливу яких в неї формується індивідуальне відношення до оточуючої дійсності); *подальшого розвитку набули* форми та методи виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку.

Науково корисним є введення до наукового обігу нормативно-правових документів закладу загальної середньої освіти (Закон України “Про освіту”; Закон України “Про повну загальну середню освіту”; Національна стратегія розвитку освіти; Державний стандарт базової середньої освіти; Конвенція про права дитини; Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів; Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти; Положення про учнівські навчально-дослідні земельні ділянки; Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів; Положення про куточок живої природи; інструктивно-методичні матеріали щодо організації форм здобуття загальної середньої освіти; Рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу під час проведення навчальних екскурсій та навчальної практики; Правила безпеки під час проведення навчання з біології в загальноосвітніх навчальних закладах; інструктивно-методичні матеріали “Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку ЗНЗ” тощо), що значно збагачують джерельну базу вітчизняної історико-педагогічної науки.

Безсумнівним є **практичне значення** дослідження Н.О. Діри, оскільки воно полягає у розробці діагностичного інструментарію для визначення рівнів

вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку; розробці та впровадженні моделі виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку.

Обраний дисертанткою науково-категоріальний апарат відповідає змісту роботи. Об'єкт, предмет, сформульована мета та завдання дослідження є чіткими, виваженими, такими, що мають логічний і цілком обґрунтований характер.

Використання комплексу взаємопов'язаних та взаємозумовлених **методів** забезпечило одержання достовірних і обґрунтованих результатів наукового дослідження. Широкий вибір методів дослідження логічно доповнюють один одного, що дозволило досягнути поставлених цілей і завдань. Одержані дані та результати їх опрацювання вказують на ефективність наукової траєкторії дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Високий ступінь обґрунтованості й достовірності результатів дослідження Діри Надії Олександрівни забезпечується: адекватною і оптимальною дослідницькою методологією, системним аналізом теоретичного матеріалу; комплексним застосуванням емпіричних і теоретичних, кількісних і якісних методів наукового пошуку; оптимальним терміном реалізації експериментальної роботи; оптимальним обсягом учасників експерименту; представницькою джерельною базою (140 найменувань), позитивними результатами впровадження матеріалів дисертації у роботу закладів загальної середньої освіти України: Комунальний заклад «Біляївський ліцей» Біляївської сільської ради Лозівського району Харківської області, Роганська гімназія Роганської селищної ради Харківської області, Зозулинська загальноосвітня школа I-III ступенів Залищицької районної ради Тернопільської області.

Дисертацію виконано на належному науковому рівні. Н.О. Діра володіє науковими засадами проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній актуальні інформаційні матеріали. Зміст анотації, поданої українською та англійською мовами, відображає зміст дисертації та висвітлює суттєві її аспекти та основні положення.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Положення дисертаційної роботи представлені достатньою кількістю публікацій у зарубіжних та фахових виданнях України (9 публікацій), зокрема: 4 статті у фахових виданнях України, 2 статті у наукових виданнях інших держав та 3 опубліковані праці апробаційного характеру.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів. Результати дослідження, матеріали публікацій, обґрунтована термінологія та база даних можуть бути використані вітчизняними науковцями для здійснення подальших досліджень у галузі виховання учнів середнього шкільного віку, а також для використання у процесі підготовки навчально-методичних і навчальних посібників із курсів, зорієнтованих на виховання ціннісного

ставлення до живої природи; у розробці хрестоматій з методики виховання, методичних рекомендацій для студентів педагогічних ЗВО та вчителів закладів середньої освіти; в освітньому процесі закладів середньої освіти.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертаційної роботи є логічною. Дисертантка ґрунтовно й послідовно віддзеркалює логіку основних завдань наукового пошуку. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки та відповідні додатки.

Дисертаційна робота системно організована: чітко окреслено її предмет і мету, забезпечено відповідність їм висновків, що логічно впливають із змісту основного тексту дисертації.

У вступі ретельно обґрунтовано актуальність теми дослідження, виявлено ступінь її вивченості, чітко визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито його теоретичну основу, викладено методи дослідження, визначено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, висвітлено дані щодо впровадження результатів дослідження, окреслено структуру дисертації.

У першому розділі – «Виховання ціннісного ставлення особистості до живої природи як психолого-педагогічна проблема» – на основі аналізу наукових джерел та власного досвіду, авторкою вдало охарактеризовано суть проблеми виховання ціннісного ставлення до живої природи у психолого-педагогічній літературі, сутність і структуру поняття «ціннісне ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку».

У другому розділі – «Методичні засади виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку» - ґрунтовно й детально узагальнено досвід виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку, діагностику вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку.

Проведений аналіз вітчизняного досвіду дав дисертантці можливість з'ясувати, що в закладах загальної середньої освіти проводиться певна робота щодо виховання ціннісного ставлення до живої природи, проте, переконані, що досліджувана проблема потребує системного і комплексного вирішення на усіх рівнях.

З метою визначення рівня вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку авторкою логічно визначено й обґрунтовано критерії, відповідні їм показники: когнітивно-аналітичний (рівень обізнаності учнів із загальними закономірностями співіснування людини із природою; рівень знань та дотримання правил етичної поведінки у природі), емоційно-ціннісний (інтерес до екологічних проблем; визнання необхідності власної природоохоронної діяльності; чітко усвідомлена потреба у накопиченні екологічних знань та гармонійному співжитті із природою; ставлення до живої природи з любов'ю та зацікавленістю до її збереження і

примноження), діяльнісно-поведінковий (уміння здійснювати екологічний моніторинг; створювати екологічні проекти; здійснювати агітаційну та пропагандистську екологічну роботу; готовність до еколого-безпечної та природоохоронної діяльності) і рівні вихованості аналізованої групи цінностей (початковий, середній, достатній, високий).

Значущим є те, що для діагностики рівня вихованості ціннісного ставлення до живої природи застосовано такі методи: вивчення документації закладів загальної середньої освіти та результатів педагогічної діяльності, педагогічне спостереження, анкетування, експертна оцінка, самооцінка.

Позитивної оцінки заслуговує **третій розділ** – «Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку», у якому проаналізовано педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку, описано реалізацію методики виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку, здійснено аналіз результатів експериментальної роботи.

На основі ретроспективного аналізу психолого-педагогічної, філософської літератури й отриманих результатів експертного оцінювання дослідницею визначено та обґрунтовано педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку: активізація використання інтерактивних методів виховання; виховання ціннісного ставлення до живої природи у процесі вивчення навчальних предметів; впровадження факультативних курсів, спрямованих на виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку; використання потенціалу позакласної роботи для виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку. Н.О. Діра на підставі отриманих результатів констатувального етапу експерименту розробила й обґрунтувала модель виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку. Ця модель включає такі блоки: цільовий (характеристика визначення мети і завдань для досягнення необхідного результату), методологічний (методологічні підходи та принципи виховання), змістовий (складається із циклу дисциплін освітньої галузі), процесуальний (включає етапи реалізації моделі, методи і форми виховання), результативний (складається із критеріїв та відповідних показників та рівнів вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку) та результат (кінцеве досягнення запланованої мети). Висновки дослідження синхронізовано із кожним завданням.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою

